

Tomasz Padło*

ORCID: 0000-0002-7502-6809

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

PERCEPCJA KSZTAŁTU EUROPY PRZEZ UCHODźCÓW. PRZYPADEK Z KOS

W 2016 roku poproszono 49 osób migranckich na greckiej wyspie Kos o narysowanie mapy Europy. Badanie wzbogacono o obserwacje zachowań uchodźców oraz kilka wywiadów swobodnych, przeprowadzonych na pograniczach węgiersko-serbskim oraz macedońsko-greckim. Analiza uzyskanych map szkicowych wykazała wyraźny zachodocentryzm, egocentryzm przestrzenny, wpływ doświadczenia „drogi” na percypowanie przestrzeni oraz percepcję liniową przestrzeni, przypominającą historyczne materiały kartograficzne tras pielgrzymkowych.

Słowa kluczowe: Europa, uchodźcy, percepcja, mapy szkicowe

WSTĘP

W trakcie tzw. kryzysu migracyjnego w Europie przybyło do niej ponad 2 mln migrantów (Kugiel, 2016). Popularność Europy jako miejsca docelowego migracji wynikała nie tylko z jej bliskości, ale również relatywnie wysokiego poziomu bogactwa, stwarzającego migrantom lepsze możliwości adaptacji oraz otwartości na migrantów wśród władz i społeczeństw wielu europejskich państw. Ten zestaw cech bazujący na inkluzywności, bezpieczeństwie i wysokim poziomie życia sprawił, że postrzeganie Europy nie ogranicza się do jej fizycznego kształtu jako części świata, ale obszaru o określonych wartościach (Padło, 2013). To symboliczne znaczenie Europy skłoniło autora do zadania pytania o sposób postrzegania kontynentu z perspektywy migrantów, którzy przybyli tu podczas ww. kryzysu. Pytania badawcze opierały się na założeniu, że długotrwała i trudna droga do Europy jest powiązana z dość precyzyjnym postrzeganiem jej kształtu, szczególnie jej zachodniej części, jako planowanym miejscem docelowym. W odpowiedzi na pytanie o postrzeganie Europy przez migrantów miała pomóc analiza odręcznych rysunków, wykonanych przez respondentów na Lampedusie, na potrzeby projektu artystyczno-badawczego *Meeting Place*, który autor realizował w czerwcu 2015 roku

* Katedra Badań Artystycznych, Wydział Sztuki, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, e-mail: tomasz.padlo@uken.krakow.pl

w ramach programu *The Wall. Art face to face with borders* (Padło, 2015b). W projekcie wykazano, że znajomość kształtu Europy była bardzo ograniczona. Jedną z konkluzji zawiera cytat z eseju opublikowanego po zakończeniu projektu: „Rysowane przez uchodźców kształty nie przypominają map w naszym tego słowa rozumieniu, dlatego że wizja Europy jest wśród nich zupełnie inna. Nie traktują jej jako obiekt geograficzny, ale system wartości oparty na dobrobycie, pokoju i poszanowaniu godności człowieka. I nie jest ważne, czy głównym ich celem jest dostatnie życie czy bezpieczeństwo” (Padło, 2015b, s. 114). Wyniki projektu były podstawą dla szerzej zakrojonych prac nad percepcją Europy wśród migrantów, realizowanych w kolejnych miesiącach na greckiej wyspie Kos oraz pograniczach serbsko-węgierskim i grecko-macedońskim.

MAPY SZKICOWE W BADANIACH PERCEPCJI

Podstawą definiującą badania oparte na technice map szkicowych (*sketch maps*) jest koncepcja percepcji przestrzeni, czyli zapisanego w umyśle człowieka konstrukt, który tworzy tzw. mapę poznawczą (*cognitive map*) (Kaplan, 1973). Mapa poznawcza, zwana też wyobrażeniową, określana jest jako wiedza jednostki o relacjach przestrzennych i środowiskowych, a także procesy poznawcze związane z kodowaniem i rekonstrukcją informacji składających się na tę wiedzę (Kitchin i Blades, 2002). Odzwierciedla ona świat takim, w jaki ludzie wierzą, a nie takim, jaki on jest (Downs i Stea, 1977). Pierwsze badania percepcji przestrzeni i przestrzeni doświadczanej przez samego człowieka pojawiły się w latach 40. XX wieku, kiedy Tolman, który analizował zachowania szczurów w labiryncie, odnosząc je do zachowań ludzkich, zdefiniował „mapowanie poznawcze” jako sposób myślenia ludzi o przestrzeni (Tolman, 1948), a Wright (1947) zwrócił uwagę na możliwość rozwinięcia zainteresowań i badań geografów na obraz świata zawarty w wyobraźni ludzkiej, określając ją jako fascynującą *terrae incognitae* naszych czasów. Realny przełom w badaniach nad mapami wyobrażeniowymi nastąpił dwadzieścia lat później za sprawą urbanisty Kevina Lyncha, który w swojej pracy *Image of the City* (Lynch, 1964) poświęconej społecznej percepcji przestrzeni miejskich wypracował metody, które do dziś są stosowane w badaniu percepcji przestrzeni (Giesecking, 2013). W kolejnych dekadach ten nurt badań był kontynuowany w różnych częściach świata i w różnych skalach przestrzennych. Warto przywołać prace Lowreya (1973), badającego wyobrażenia odległości miejskich, Appleyarda i in. (1964), którzy analizowali wyobrażenia dróg szybkiego ruchu, Goulda i White’a (1974), badających preferencje przestrzenne studentów, czy Saarinena (1973), Sandersa i Portera (1974), w ich krytycznym podejściu do teorii Lyncha. W celu uzyskania obrazu przestrzennego reprezentującego mapę poznawczą jednostki lub grupy, najbardziej odpowiednią metodą wydaje się zastosowanie mapy szkicowej (Blades, 1990; Wiegand, 1995), rozumianej jako odręczny rysunek (potencjalnie wspomagany komputerowo), lub etykietowanie już istniejącej mapy (Giesecking, 2013). Choć na jakość odwzorowania wpływa wiele czynników, a sama metoda jest przedmiotem krytyki i rodzi problemy interpretacyjne (Cauvin, 1999), to rola tej techniki w badaniu percepcji nie maleje. Nie zawsze dostrzeganą zaletą tej metody jest fakt, że pomimo unikalnego, indywidualnego charakteru mapy szkicowej porównanie jej elementów pozwala uzyskać wyniki obrazujące

percepcję społeczną większych grup respondentów (Pacione, 1978). Jako że mapy szkicowe pozwalają na pełniejsze zrozumienie poziomu wiedzy geograficznej oraz sposobów jej wykorzystania i przekształcania (Blades, 1990), powszechne jest ich zastosowanie w badaniach postrzegania przestrzeni geograficznej. Po próbach podsumowań ustaleń metodologicznych i zapewnienia pewnej spójności w badaniach wykorzystujących mapy szkicowe (Downs i Stea, 1973) badania wykorzystujące mapowanie poznawcze rozwijały się w kolejnych dekadach, obejmując coraz bardziej różnorodne pola (Mackworth, 1977; Evans, 1980; Kitchin, 1996). Oprócz sposobu, w jaki konstruujemy wyobrażenie przestrzeni, w badaniach map mentalnych zwracano również uwagę m.in. na różnice kartometryczne między obrazem subiektywnym a światem rzeczywistym (Tversky, 1981).

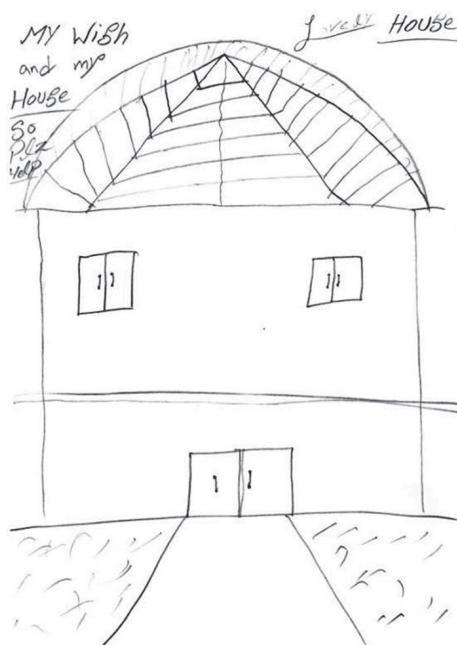
Wykorzystanie na większą skalę techniki map szkicowych w badaniu percepcji państw i kontynentów, co jest szczególnie istotne w kontekście artykułu, zostało zapoczątkowane dzięki globalnemu projektowi finansowanemu przez National Geographic Society (m.in. Saarinen, 1987; Saarinen i MacCabe, 1995). W ostatnich latach obraz regionów świata wśród studentów badali Polonsky i in. (2010), postrzeganie Europy z perspektywy pozaeuropejskiej analizowano w ramach projektu Eurobroadmap (Didelon i in., 2011), natomiast postrzeganiem Europy przez jej mieszkańców zajmował się Padło (2013, 2015a, 2021). W ostatnich latach wykorzystywano również koncepcję map poznawczych w badaniach wyobrażeń przestrzeni przez uchodźców, np. Sheridan (2020) analizowała mapowanie historii uchodźczej przez artystów, a Kelly (2019) wykorzystwała rysunki w mapowaniu granic i doświadczeń granicznych Syryjczyków. Mnogość i różnorodność dziedzin, w których wykorzystuje się to narzędzie badawcze, dowodzi jego uniwersalności.

METODY BADAWCZE

Wybór obszaru badań opierał się na roli wysp w tzw. europejskim kryzysie migracyjnym. Stanowiły one pierwszy kontakt z Europą dla osób uchodźczych, przy czym za Europę uznano jej granice wytyczone przez Międzynarodową Unię Geograficzną oraz przynależność wysp do państw Unii Europejskiej. Wybór wysp leżących na „krańcach” kontynentu miał również wyeliminować wpływ doświadczenia podróży przez Europę na percepcję kontynentu.

Badania podzielono na dwa etapy. W pierwszym etapie, przeprowadzonym na wyspie Kos w kwietniu 2016 roku, osoby migranckie, głównie z Pakistanu, zostały poproszone o narysowanie mapy Europy na kartce formatu A4. Czas na wykonanie zadania był nielimitowany. Z uwagi na bariery językowe w przypadku respondentów z Pakistanu pytanie przygotowano w języku urdu, natomiast jedyny respondent z Bangladeszu otrzymał polecenie w języku angielskim. Wykorzystując przychyłność urzędników migracyjnych, badaniem objęto całą grupę 49 przebywających wówczas na wyspie uchodźców, którzy w większości zakwaterowani zostali w hotelu Captain Elias, który pełnił wówczas funkcję tymczasowego w pełni otwartego ośrodka recepcyjnego. Badania przeprowadzono w holu ośrodka oraz przed nim. Obecność pracowników służb migracyjnych i medycznych oraz pełna dobrowolność przystąpienia do badania dodatkowo ograniczyły asymetrię władzy między badaczem a osobami migranckimi. Uzyskano mapy szkicowe narysowane przez 22 respondentów (45%). Tak niski

udział nie był wynikiem odmów, ale brakiem pomysłu, jak mapa Europy mogłaby wyglądać, co autorowi zakomunikowano. Trzech respondentów narysowało obraz wyobrażeń Europy zamiast literalnie rozumianej mapy (rys. 1). Deklarowany wiek respondentów, którzy narysowali mapę szkicową, wynosił od 14 do 30 lat, przy czym zdecydowana większość z nich (16 osób) zadeklarowała wiek 16 i 17 lat. Wyjaśnieniem nadreprezentacji respondentów niepełnoletnich jest fakt przeprowadzenia badań tuż po decyzji Unii Europejskiej o przekazaniu środków Turcji na ochronę granic, co ograniczyło napływ osób pełnoletnich jako bardziej narażonych na ryzyko odesłania ich do tego kraju. Wszyscy respondenci byli płci męskiej. Relatywnie homogeniczna struktura respondentów pod względem kraju pochodzenia, płci, wieku i wykształcenia (z racji młodego wieku) ograniczyła wpływ zmiennych społeczno-demograficznych na wyniki badań.

Rysunek 1. Europa jako dom – symboliczne podejście respondenta do kontynentu

W drugim etapie badań przeprowadzono obserwacje oraz wywiady swobodne z kilkoma osobami migranckimi przebywającymi w obozie dla uchodźców w Idomeni na pograniczu grecko-macedońskim. Badania przeprowadzono w maju 2016 roku, trzy tygodnie przed ewakuacją obozu. Wykorzystano również wcześniejsze rozmowy z uchodźcami spotkanymi w pobliżu przejścia granicznego Röszke na pograniczu węgiersko-serbskim (sierpień 2015 roku). W wywiadach szczególny nacisk położono na pytania o decyzje dotyczące wyboru szlaku migracyjnego, obserwacje natomiast koncentrowały się na zachowaniach przestrzennych związanych z tymi decyzjami. Przeprowadzenie wywiadów wynikało z chęci

wyjaśnienia liniowego charakteru percepcji przestrzeni, który zaobserwowano na mapach uzyskanych w pierwszym etapie badań. Z uwagi na niekomfortową sytuację respondentów przebywających w obszarze pogranicza wywiady miały charakter swobodny. Wpłynęło to również na nieprecyzyjną liczbę respondentów, którzy zazwyczaj występowali w grupach i w sytuacjach nieformalnych.

MAPY SZKICOWE EUROPY

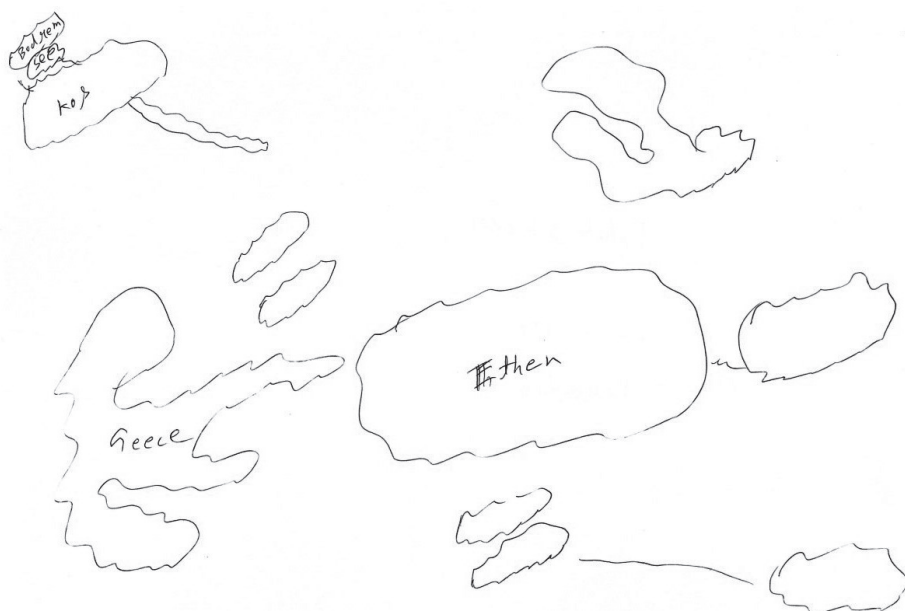
Kontynent narysowany na mapach nie jest podobny do Europy poza jednym wyjątkiem. Bezlądny, przypadkowy, uproszczony kształt przypomina mapy rysowane przez uchodźców na Lampedusie (Padło, 2015b) i można je podobnie interpretować. Brak wiedzy na temat kształtu kontynentu, który zazwyczaj przyjmuje postać wyspy (7 map) lub archipelagu (9 map), wynika prawdopodobnie z ograniczonego doświadczenia własnego Europy. Na rolę doświadczenia jako jednego z filarów percepcji obok wiedzy i przekazu nieformalnego zwracał już uwagę Simon (1957). Nie bez znaczenia w tym kontekście wydaje się również doświadczenie morza (urdu: *samandar*), nierzadko traumatyzujące, reprezentowane w kilku przypadkach przez łódź wyrysowaną na mapie. Wśród podpisanych elementów mapy dominowały państwa, natomiast – co dość charakterystyczne – pojawiały się również inne jednostki taksonomiczne, zaburzające hierarchię geograficzną, np. miasta i wspomniane wcześniej wyspy (tab. 1). Najczęściej rysowano i podpisywano Grecję i wyspę Kos, co wraz z nieznacznie rzadziej występującymi na mapach szkicowych Atenami potwierdza niewielki poziom wiedzy geograficznej oraz ograniczone doświadczenie miejsca. Trasa pokonana pontonami z Turcji do Grecji stanowiła jeden z najważniejszych etapów migracji i sam fakt znalezienia się na terytorium państwa Unii Europejskiej w powiązaniu z brakiem doświadczeń związanych z innymi obszarami Europy uwypuklał znaczenie Grecji i wyspy Kos w percepcji kontynentu, który często był z wyspami greckimi utożsamiany i do nich ograniczany (rys. 2). Typowy dla postrzegania przestrzeni egocentryzm (Padło, 2013) opiera się w tym przypadku na doświadczeniu miejsca, a nie z przeszacowania znaczenia miejsca zamieszkania, co jest obserwacją tylko pozornie oczywistą.

Tabela 1. Częstość występowania obiektów geograficznych na mapach narysowanych przez respondentów na wyspie Kos

Grecja	Kos*	Francja	Włochy	Niemcy	Ateny*	Hiszpania	Austria	Węgry	Polska	Macedonia
10	9	8	8	7	6	5	5	5	4	4

Francja, Włochy, Niemcy i Hiszpania to kolejna grupa najczęściej pojawiających się obiektów. Nadreprezentacja tych państw w narysowanych mapach wynika prawdopodobnie

w większym stopniu z zachodocentryzmu niż planów migracyjnych. Droga bałkańska kierowała osoby migranckie w kierunku Europy Środkowej (głównie Niemiec) i Północnej, nadreprezentacja dużych państw szeroko pojętego Zachodu na mapach szkicowych wynikała więc raczej z ich większej rozpoznawalności i większego wpływu na globalną gospodarkę, politykę i kulturę, co wpisuje się w generalny wzorzec percepcji, mający początek jeszcze w koncepcjach okcydentalizmu (Padło, 2013). Badania potwierdzają ponadto, że państwa częściej pojawiające się w mediach są również częściej rysowane (Clump, 2005).

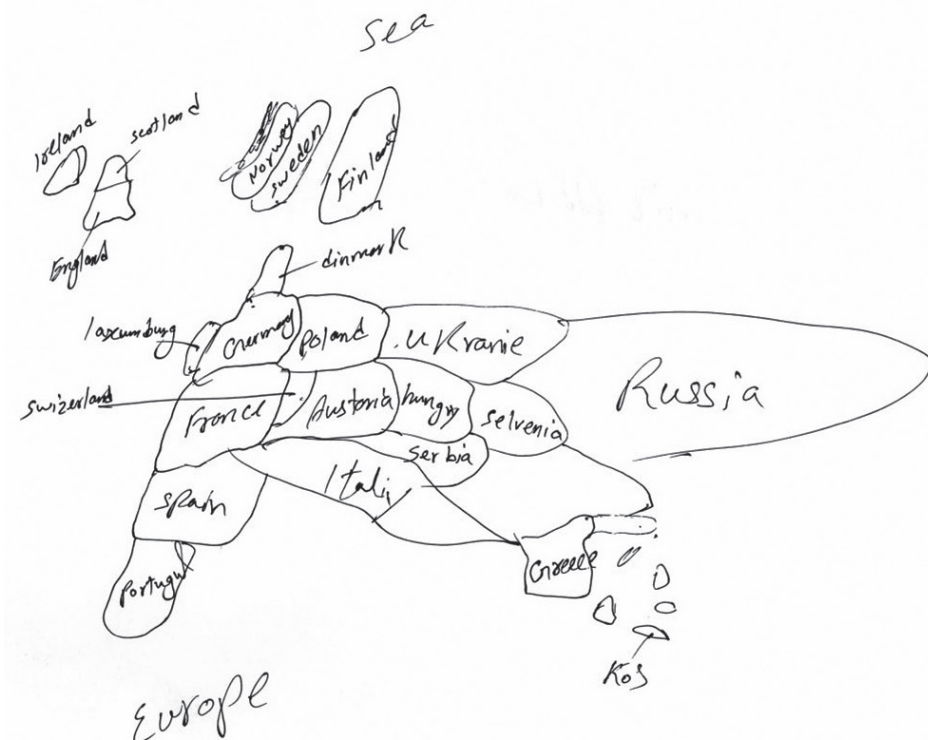

Rysunek 2. Europa jako archipelag z Grecją (Geece) i Atenami (Ethen) jako wyspami

Kolejna grupa państw występujących relatywnie często na mapach rysowanych przez respondentów może zaskakiwać, szczególnie Macedonia (w domyśle Macedonia Północna) i Węgry. Również pojawiające się na mapach inne kraje bałkańskie, jak Bułgaria, Serbia czy Słowenia nie wpisują się w standardowe wyobrażenia Europy (Didelon i in., 2011; Padło, 2013; Saarinen i MacCabe, 1995). Wyjaśnienie takiej percepcji może stanowić jedyna mapa nawiązująca do rzeczywistego kształtu i zasięgu kontynentu, na której kraje bałkańskie układają się w linię prowadzącą w kierunku Europy Zachodniej (rys. 3).

Nadreprezentacja tej grupy państw w percepcji kontynentu – pomimo braku wcześniejszego doświadczenia i ich relatywnie niskiego znaczenia gospodarczego i politycznego w wymiarze europejskim – sugeruje, że uchodźcy byli przygotowani na przekroczenie ich granic, w czym prawdopodobną rolę odgrywały informacje pozyskiwane z wykorzystaniem mediów społecznościowych (Dekker i in., 2018). Również zaburzenie hierarchii

taksonomicznej, w której wspólny punkt odniesienia stanowi i wyspa Kos, i Ateny, i Grecja może sugerować liniową percepcję przestrzeni. Kolejne obiekty układają się w niej na trasie zaplanowanej do pokonania.

Rysunek 3. Mapa szkicowa Europy z nietypowo nadreprezentowanymi Bałkanami

Również powszechnie występujące błędy językowe w nazwach obiektów umieszczonych na mapie (tab. 2) wynikają z braku wiedzy geograficznej i mogą sugerować nieformalny i ustny przekaz informacji na temat przestrzeni Europy.

Tabela 2. Wybrane błędy w nazewnictwie obiektów geograficznych na mapach szkicowych narysowanych przez respondentów

Turcja	Bodrum	Kos	Grecja	Węgry	Ateny	Słowenia	Włochy
Turky	Bodran, Bodrem	Kose	Uonan, Greacc, Geece	Hungry	Ethen, Atha	Silvinia, Selvenia	Itley

STRATEGIE MIGRACYJNE A PERCEPCJA LINIOWA EUROPY

Przesłanką potwierdzającą liniowe postrzeganie przestrzeni jest przebieg tras migracyjnych uchodźców na terenie Bałkanów (m.in. Abikova i Piotrowicz, 2021). Rozmowy przeprowadzone z osobami uchodźczymi pochodzącymi m.in. z Syrii, Iranu i Bangladeszu na pograniczach grecko-macedońskim oraz serbsko-węgierskim miały pomóc w odpowiedzi na pytanie o podejmowane strategie migracyjne i wyjaśnić liniową percepcję przestrzeni.

W nieformalnym obozie w Idomeni na pograniczu grecko-macedońskim po zamknięciu granicy przez władze Macedonii (obecnie Macedonii Północnej) przebywało czasowo nawet 12 tys. uchodźców (Pelliccia, 2019). Oczekiwanie na otwarcie granicy sprawiało, że wielu uchodźców przebywało na jego terenie nawet przez kilka miesięcy. Z przeprowadzonych rozmów z przypadkowymi osobami przebywającymi w obozie wynikało, że niepodejmowanie prób przedostania się na drugą stronę granicy wynikało z braku środków na opłacenie przemytników i z ograniczonej orientacji przestrzennej. Trasa przez Idomeni była rekomendowana w sieciach społecznościowych jako łatwiejsza do pokonania niż szlaki prowadzące przez Bułgarię i Albanie, co potwierdza spostrzeżenia Anastasiadou i in. (2018). Przemieszczanie się wzdłuż głównych tras komunikacyjnych i próby przekroczenia granicy w pobliżu oficjalnych przejść granicznych były rezultatem naśladowania doświadczeń innych migrantów, dlatego niespodziewane uszczelnienie granicy macedońskiej zaburzyło strategie migracyjne. Respondenci pytani o przebyte trasy migracyjne w Grecji zgodnie opowiadali o doświadczeniu portu w Atenach, pociągu lub autobusu do Salonik i kolejnego – w kierunku Idomeni.

Podobną sytuację zaobserwowano na granicy serbsko-węgierskiej. Główny potok migracyjny przemieszczał się wzdłuż międzynarodowych ciągów komunikacyjnych, a próby przekroczenia granicy miały miejsce w bezpośredniej bliskości Röszke – największego przejścia granicznego między obu krajami. Płot na granicy, którego budowę władze Węgier rozpoczęły w 2015 roku, był wznoszony sukcesywnie począwszy od przejścia granicznego. W czasie prowadzenia badań oddzielał oba kraje na długości zaledwie kilku kilometrów, co wystarczająco skutecznie ograniczało skalę przekraczania granicy przez uchodźców, mimo że na pozostałym odcinku granicę państwową wyznaczały jedynie miedze pomiędzy polami uprawnymi. Wywiady swobodne przeprowadzone z dwoma grupami obywateli Bangladeszu przypominały strategie migracyjne respondentów z Idomeni, polegające na przemieszczaniu się wzdłuż głównych tras komunikacyjnych: „W Grecji pytaliśmy ludzi, którądy do Macedonii, w Macedonii pytaliśmy, jak się dostać do Serbii, a w Serbii, którądy na Węgry, więc nam ludzie pokazywali tę drogę [...] pomagały też drogowskazy”.

Mimo niewielkiej i niereprezentatywnej próby respondentów trasy ich migracji zazwyczaj zaplanowane z dużym wyprzedzeniem (Dekker i in., 2018) swoim liniowym i wręcz tunelowym przebiegiem wyjaśniają przyczyny liniowej percepcji Europy, zwłaszcza Bałkanów.

WNIOSKI

Mapy szkicowe Europy rysowane przez uchodźców na wyspie Kos charakteryzują się podobnymi cechami jak te stworzone przez uchodźców na Lampedusie w ramach projektu

Meeting Point (Padło, 2015b). Cechami charakterystycznymi są zachodocentryzm, znany z innych badań postrzegania Europy (por. Didelon i in., 2011; Padło, 2015a; Saarinen, 1987) oraz egocentryzm przestrzenny, bazujący jednak na doświadczeniu miejsca, a nie na etnocentryzmie, na który uwagę zwracali Saarinen i MacCabe (1995). Jego charakterystycznymi cechami są nadreprezentacja w występowaniu wyspy Kos na mapach szkicowych, jej centralne położenie oraz przeskalowana wielkość. Europa na mapach szkicowych występuje więc często albo jako wyspa, albo archipelag z fantazyjnymi kształtami, co może sugerować, że traktowana jest w wyobrażeniach raczej jako idea niż fizyczny konstrukt. Często może przywołać na myśl skojarzenia z fantazyjnymi mapami otomańskiego kartografa Piri Reisa z XVI wieku, na których poza treściami geograficznymi umieszczał on również wyobrażone idee, jak choćby w słynnej mapie świata z 1513 roku (McIntosh, 2014; Özyeşilpınar, 2024).

Wyjątkowe wydaje się, że percepcja przestrzeni Europy ma charakter liniowy, przypominający średniowieczne mapy pielgrzymów, co potwierdza obserwacje z Lampedusy: „Nie każdy z poproszonych potrafi narysować mapę. Część nie posiada wiedzy kartograficznej. Wyobrażenie przestrzeni wśród uchodźców przyjmuje charakter drogi, stąd prawdopodobnie pytania o to, jak długo płynie się łodzią do Francji czy jak daleko jest z Francji do Niemiec. Droga bez konieczności znajomości konturów charakteryzowała ich dotychczasową tułaczkę, tożsamą ze szlakami wyrysowanymi na mapach organizacji pomocowych. Z Mogadyszku do Addis Abeby, stamtąd przerzut do Sudanu i kilka tygodni przez Saharę na libijskie wybrzeże. Obraz świata jest zredukowany do pragmatyki drogi, która tutaj, na Lampedusie, jeszcze się nie zakończyła, ale niewątpliwie najtrudniejsze jej etapy zostały przebyte” (Padło, 2015b, s. 118).

Przykładem liniowego podejścia do percypowanej przestrzeni, nawiązującym do map wyobrażeniowych Europy, jest tzw. mapa Peutingera, obejmująca trakty wyrysowane pomiędzy Albionem i Cejlonem w IV wieku n.e. Tabula Peutingeriana miała blisko 7 metrów długości i niespełna pół metra szerokości i pokazywała nie realny kształt świata, ale schemat połączeń, punkty węzłowe i relacje między obiektami geograficznymi. Przypominała bardziej schemat sieci komunikacyjnej niż mapę. Umberto Eco porównał ją do mapy kolejowej: „nie o kształt kontynentów jednak chodziło, lecz o to, że – przykładowo – istnieje droga, która pozwala dotrzeć z Marsylii do Genui” (Eco, 2011). Obszary poza tak wąsko percypowaną przestrzenią były nieistotne, oderwane od potrzeby ich doświadczenia – dokładnie jak obszary poza linią łączącą Ateny z Europą Zachodnią przemierzaną przez uchodźców. Pomimo obaw niektórych badaczy, że metafora mapy mentalnej stanowi mylącą analogię do reprezentacji wiedzy geograficznej (Friedman i Brown, 2000), wyniki pracy potwierdzają zasadność prowadzenia badań opartych na mapach szkicowych. Wiedza geograficzna jest kluczowym elementem ich dokładności, ale to sposób jej rysowania, wzajemne relacje obiektów czy braki innych dają przesłanki do odpowiedzi na pytanie, jak przestrzeń jest wyobrażona.

Narzuca się pytanie o to, jak doświadczenie migracyjne wpływa na percepcję kontynentu i czy odkłada się w wyobrażeniach o przestrzeni Europy. Może to stanowić przyczynek do badań osób migracyjnych w ich miejscu docelowym.

BIBLIOGRAFIA

- Abikova, J., Piotrowicz, W. (2021). Shaping the Balkan corridor: Development and changes in the migration route 2015–16. *International Migration*, 59, 5, 248–265.
- Anastasiadou, M., Marvakis, A., Mezidou, P., Speer, M. (2018). *From transit hub to dead end: A chronicle of Idomeni*. München: bordermonitoring.eu e.V. Pobrano z: <https://bordermonitoring.eu/wp-content/uploads/reports/bm.eu-2017-idomeni.en.pdf> [15.01.2025].
- Appleyard, D., Lynch, K., Myer, J.R. (1964). *The view from the road* (Vol. 196, No. 3). Cambridge, MA: MIT Press.
- Blades, M. (1990). The reliability of data collected from sketch maps. *Journal of Environmental Psychology*, 10, 4, 327–339.
- Cauvin, C. (1999). Pour une approche de la cognition spatiale intra-urbaine. *Cybergeo: vEuropean Journal of Geography*.
- Clump, M.A. (2005). Where did you say that state was? The effect of availability on a student's knowledge of the United States. *College Student Journal*, 39, 4, 759–765.
- Dekker, R., Engbersen, G., Klaver, J., Vonk, H. (2018). Smart refugees: How Syrian asylum migrants use social media information in migration decision-making. *Social Media + Society*, 4, 1. <https://doi.org/10.1177/2056305118764439>
- Didelon, C., De Ruffray, S., Brennetot, A., Emsellem, K., Garnier, B., Guérin-Pace, F. (2011). *Mental maps of students* (Vol. 5). Pobrano z: <https://shs.hal.science/halshs-00654530> [15.01.2025].
- Downs, R.M., Stea, D. (1977). *Maps in minds: Reflections on cognitive mapping*. Harper & Row.
- Eco, U., (2011). *Wymyślanie wrogów i inne teksty okolicznościowe* (tłum. A. Gołębiowska, T. Kwiecień). Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Evans, G.W. (1980). Environmental cognition. *Psychological Bulletin*, 88, 2, 259–287.
- Friedman, A., Brown, N. R. (2000). Reasoning about geography. *Journal of Experimental Psychology: General*, 129, 2, 193–219.
- Giesecking, J.J. (2013). Where we go from here: The mental sketch mapping method and its analytic components. *Qualitative Inquiry*, 19, 9, 712–724.
- Gould, P.R., White, R.R. (1968). *The mental maps of British school leavers*. Regional Studies Association, 2, 2, 161–182. <https://doi.org/10.1080/09595236800185171>
- Kaplan, S. (1973). Cognitive maps in perception and thought. W: R. M. Downs, D. Stea (Ed.), *Image and environment: Cognitive mapping and spatial behavior* (s. 63–78). Aldine.
- Kelly, M. (2019). Mapping Syrian refugee border crossings: A feminist approach. *Cartographic Perspectives*, 93, 34–64. <http://dx.doi.org/10.14714/CP93.1406>
- Kitchin, R.M. (1996). Methodological convergence in cognitive mapping research: Investigating configurational knowledge. *Journal of Environmental Psychology*, 16, 3, 163–185.
- Kitchin, R., Blades, M. (2002). *The cognition of geographic space* (Vol. 4). London: I.B. Tauris.
- Kugiel, P. (2016). The refugee crisis in Europe: True causes, false solutions. *The Polish Quarterly of International Affairs*, 25, 4, 41–59.
- Lowrey, R.A. (1973). A method for analysing distance concepts of urban residents. W: R.M. Downs, D. Stea (Ed.), *Image and environment: Cognitive mapping and spatial behavior* (s. 338–360). Aldine.

- Lynch, K. (1964). *The image of the city*. MIT Press.
- Mackworth, A.K. (1977). On reading sketch maps. W: *Proceedings of the Fifth International Joint Conference on Artificial Intelligence, IJCAI 1977* (s. 598–606). MIT, Cambridge, MA.
- McIntosh, G.C. (2014). The Piri Reis map of 1513 is important because... W: O. Gümüüşçü (Ed.), *Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu: 500 yılın ardından Piri Reis ve eserleri bildiriler, 26–29 Eylül 2013* (s. 133–144). Türk Tarih Kurumu.
- Özyeşilpınar, E. (2024). Maps as rhetorical tools of colonial power and alternative cartographies: The Americas' cartographic invention. *Rhetoric Review*, 43, 2, 116–131.
- Pacione, M. (1976). Shape and structure in cognitive maps of Great Britain. *Regional Studies*, 10, 3, 275–283.
- Pađło, T. (2013). *Postrzeganie Europy przez młodzież w wybranych krajach europejskich*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński [praca doktorska].
- Pađło, T. (2015a). White Spots in the Heart of Europe: Sketch Maps as a Source of Knowledge About the Perception of Central Europe. *Nations & Stereotypes*, 25, 172–187.
- Pađło, T. (2015b). Meeting Point. W: S. Ruksza (Ed.), *The Wall. Art face to face with borders* (s. 23–41). Fundacja Imago Mundi: Kraków.
- Pađło, T., Struś, P., Gil, A. (2021). Danube as a symbol of Europe. Perception of the river from varied geographical perspectives. *Plos One*, 16, 12, e0260848.
- Pelliccia, A. (2019). The evacuation of the Idomeni refugee camp: A case of discursive and iconographical representation on digital media. *Athens Journal of Mediterranean Studies*, 5, 3, 185–206.
- Polonský, F., Novotný, J., Lysák, J. (2010). Cognitive mapping of major world regions among Czech geography students. *Journal of Maps*, 6, 1, 311–318.
- Saarinen, T.F. (1973). Student views of the world. W: R. M. Downs, D. Stea (Ed.), *Image and environment: Cognitive mapping and spatial behavior* (s. 148–161). Aldine.
- Saarinen, T.F. (1987). *Centering of mental maps of the world*. Discussion Paper Series 87-7.
- Saarinen, T.F., MacCabe, C. L. (1995). World patterns of geographic literacy based on sketch map quality. *The Professional Geographer*, 47, 2, 196–204.
- Saarinen, T. (2001). World sketch maps: Drawing skills or map knowledge? *Research in Geographic Education*, 3, 1, 32–50.
- Sanders, R.A., Porter, P. W. (1974). Shape in revealed mental maps. *Annals of the Association of American Geographers*, 64, 2, 258–267.
- Sheridan, B. (2020). Mapping the way: The use of maps in artistic projects, working with migrants and refugees. *Bibliotekarz Podlaski*, 47, 2, 217–231.
- Simon, H.A. (1957). *Models of man: Social and rational; mathematical essays on rational human behavior in society setting*. New York: Wiley.
- Tolman, E.C. (1948). Cognitive maps in rats and men. *Psychological Review*, 55, 4, 189–208.
- Tversky, B. (1981). Distortions in memory for maps. *Cognitive Psychology*, 13, 3, 407–433.
- Wiegand, P. (1995). Young children's freehand sketch maps of the world. *International Research in Geographical & Environmental Education*, 4, 1, 19–28.
- Wright, J.K. (1947). Terrae incognitae: The place of the imagination in geography. *Annals of the Association of American Geographers*, 37, 1, 1–15.

REFUGEES' PERCEPTION OF THE SHAPE OF EUROPE: THE CASE FROM KOS

In 2016, 49 migrants on the Greek island of Kos were asked to draw a map of Europe. The study was enriched with observations of refugees' behavior and several free-form interviews conducted on the Hungarian-Serbian and Macedonian-Greek borders. Analysis of the obtained sketch maps revealed a clear West-centrism, spatial egocentrism, the influence of the "road" experience on the perception of space, and a linear perception of space, reminiscent of historical maps of pilgrimage routes.

Keywords: Europe, refugees, perception, sketch maps

Zgłoszenie artykułu: 9.02.2025

Recenzje: 21.05.2025

Akceptacja: 21.05.2025

Publikacja online: 30.06.2025